

Revolucionarni in vsenarodni značaj Osvobodilne fronte

Če hočemo določiti revolucionarni in vsenarodni značaj Osvobodilne fronte slovenskega naroda, moramo predvsem izhajati iz nespornega dejstva, da je bil boj za nacionalno osvoboditev, za osvoboditev slovenskega in drugih narodov Jugoslavije izpod jarma tujih fašističnih okupatorjev hkrati ves čas zavestno usmerjen v korenite spremembe političnih in družbenoekonomskih odnosov v naši družbi in da so se take spremembe kot rezultat tega boja tudi dejansko izvršile.

Revolucionarni in vsenarodni značaj nekega gibanja presojava po njegovih vodilnih, osnovnih gibalnih silah, po njegovih množičnih nosilcih in predvsem po ciljih, ki si jih postavlja in se za njihovo uresničenje tudi dejansko bori. Prav to zadnje je pri vsej stvari zmerom najvažnejše.

Pobudo za ustanovitev Osvobodilne fronte kot širokega vseljidskega gibanja je dala komunistična partija, ki je do kraja ostala njena vodilna in glavna gibalna sila.

Komunistična partija Slovenije se po aprilskem zlomu stare Jugoslavije in po ponovnem imperialističnem razkosanju slovenskega narodnega ozemlja kajpak ni pojavila kot nekak »deus ex machina«. Nastala je kot slovenska sestavina tiste obče jugoslovanske delavske stranke, ki je bila sicer že v letih 1920/21 potisnjena v podzemlje in potem na podlagi »zakonov o zaščiti države« ves čas obstoja stare Jugoslavije brezobzirno preganjana, ki pa je vendar v teh dvajsetih letih v najtežjih razmerah opravila veliko delo zbiranja protimperialističnih, demokratičnih ljudskih sil.

Med dejstvi, ki so odločilno vplivala na to, da je komunistična partija v tem usodnem zgodovinskem dogajanju postala obče priznana vodilna sila osvobodilnega gibanja na Slovenskem, je treba zlasti poudariti dejstvo, da se je prva in od vsega začetka najodločneje borila proti fašistični nevarnosti, pa naj se je ta pojavila doma ali na tujem. Teoretična in politična misel komunistov je edina globlje razčlenjevala fašizem in razkrivala njegovo dejansko razredno bistvo in namene, povezujoč teoretična spoznanja s praktično akcijo. Ko je Hitlerjev tretji rajh vrgel grozeče sence po Evropi, so komunisti z besedo in dejanjem razkrinkovali pogubno strategijo in taktiko vladajočih buržoaznih krogov na Slovenskem in v Jugoslaviji nasploh. Ti krogi so se v obrambi svojih ozkih razrednih koristi dosledno usmerjali in preusmerjali po vsakokratnih središčih mednarodne reakcije in imperializma. Pri njih so iskali zunanjepolitično zaslombo in oporišče za svojo reakcionarno notranjo politiko, prezirajoč osnovne nacionalne interese narodov v svoji državi.

Prav v obrambi življenjskih interesov slovenskega in vseh drugih jugoslovanskih narodov, zaradi krepitve njihove obrambne volje in moči, so komu-

nisti terjali temeljito notranjo preureditev Jugoslavije. Ta preureditev naj bi poleg drugih demokratičnih svoboščin jamčila zlasti popolno enakopravnost narodov, svoboden razvoj njihove nacionalne individualnosti. To zahtevo so komunisti postavljali toliko vztrajneje in konkretnjeje, kolikor bližja in neposrednejša je v letih 1933—1941 postajala nevarnost fašistične agresije proti Jugoslaviji in posebej proti Sloveniji kot njenemu najbolj izpostavljenemu severozahodnemu delu.

O vseh teh prizadevanjih slovenskih komunistov priča kronika mnogih političnih akcij, ki so jih tedaj zasnovali in izvedli bodisi v okviru delavskega gibanja za uveljavljenje in utrjevanje enotnosti delavskega razreda kot najpomembnejše družbene sile v protifašističnem boju, ali pa v širših, obče nacionalnih merilih za zvezo delovnega ljudstva in sodelovanje vseh tistih tvornih sil slovenskega naroda, ki so bile — ne glede na razlike v nazorih, tradiciji in politični usmerjenosti — pripravljene uproti se fašistični nevarnosti. O vseh teh prizadevanjih pričajo nešteti partijski dokumenti iz tistega časa, propagandne in agitacijske brošure ter letaki in ogromno gradivo, ki ga predstavlja tedanja napredna slovenska publicistika, legalna in pollegalna, kjer so slovenski komunisti-marksisti v izmenjavi ali pa v ostrem boju mnenj utemeljevali, branili in uveljavljali svoja idejna in politična stališča.

Prav tako ne smemo prezreti dejstva, da je bila komunistična partija edina politična organizacija na Slovenskem, ki se je kot izoblikovana celota, z enotnimi idejnimi stališči in enotnim akcijskim programom, z ogromnimi izkušnjami nelegalnega boja in kadri, prekaljenimi v tem boju, angažirala v protifašističnem in narodnoobrambnem gibanju. Kot taka je neogibno postala ne le središče tega gibanja, marveč tudi katalizator, ki je pospeševal progresivne procese diferenciacije v tradicionalnih slovenskih političnih taborih, klerikalnem in »liberalnem«, se vse trdneje povezoval s silami naraščajoče demokratične opozicije v teh taborih, ki so zmerom odločneje zavračale politično jerobstvo reakcionarne buržoazije ter se zmerom samostojneje opredeljevale in opredelile v aktualnem političnem in nasploh družbenem dogajanju.

Omembe vredno je tudi dejstvo, da je komunistična partija s svojimi pionirskimi pobudami na posameznih področjih slovenske znanosti, predvsem slovenskega družboslovja, in pa z nekaterimi najpomembnejšimi imeni tedanjega slovenskega umetniškega in literarnega stvarjanja, iznova in krepko manifestirala kulturno poslanstvo delavskega gibanja v slovenskem narodu, pritegujoč v območje svoje protifašistične akcije vse, kar je imelo v slovenskem kulturnem življenju tistega časa težo in zven.

To so dejstva, na podlagi katerih se je oblikovala Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

Težka preizkušnja, ki jo je prinesel aprilski zlom stare Jugoslavije, je množice slovenskega ljudstva v njihovih spoznanjih tako približala temeljnim notranje in zunanjepolitičnim spoznanjem komunistične partije in tako ponazorila pravilnost njene politične linije, da je pobuda komunistov za široko mobilizacijo in organizacijo teh množic v boju proti tujim fašističnim okupatorjem pomenila neposredno uresničljivo možnost.

In ta možnost je bila uresničena v Osvobodilni fronti. Vse, kar je bilo zakoreninjeno v slovenski zemlji, se je znašlo ne le v skupni, enaki nevarnosti, marveč se je zedinilo tudi v spoznanju, da je treba boj proti silam fašističnega

osišča neogibno združiti z bojem proti ponovnemu uveljavljanju družbenih in mednacionalnih odnosov, značilnih za staro Jugoslavijo, z bojem za novo, demokratično ljudsko skupnost, za socializem.

Takšno revolucionarno usmerjenost Osvobodilne fronte je predvsem jamčil razpored razrednih sil v tem vsenarodnem gibanju.

Če bi bila v tedanjih okoliščinah mogoča podrobna znanstvena raziskava o socialni strukturi vojaških enot osvobodilnega gibanja, terenskih organizacij, vodilnih in posameznih specialnih organov Osvobodilne fronte, bi nedvomno samo potrdila očitno in dostikrat poudarjeno dejstvo, da je bila Osvobodilna fronta v svojem bistvu borbena zveza delovnega ljudstva, v kateri je odločilna vloga pripadla delavskemu razredu, njegovi akcijski enotnosti, ustvarjeni in utrjevani v borbenem sodelovanju komunističnega, krščanskosocialističnega, socialnodemokratskega in drugega slovenskega delavstva, v dolgoletnih skupnih ekonomskih in političnih bojih z buržoazijo. Preprosteje rečeno, množični socialni nosilci našega osvobodilnega gibanja so bili skoraj brez izjeme ljudje, ki jim je bilo njihovo lastno ročno ali umsko delo glavni eksistenčni vir: neposredni proizvajalci iz območja materialne produkcije, iz industrije in transporta, obrti in kmetijstva, nameščenci, prosvetni in znanstveni delavci, umetniški ustvarjalci itd. Udeležba slovenskega izobraženstva v osvobodilnem boju je bila številčno in po tistem, kar je s svojo ustvarjalno močjo v slovenski kulturi predstavljalo, bržčas edinstvena v okupirani Evropi.

Po drugi plati je osnovno jedro sodelovanja s fašističnimi okupatorji sestavljala veleburžoazija. To, kar je bilo pri drugih družbenih plasteh slovenskega naroda več ali manj izjema, je bilo pri naši veleburžoaziji pravilo z razmeroma redkimi izjemami. Spričo silovitega poleta slovenskih ljudskih množic in njihove demokratične osvobodilne volje je v strahu pred to voljo in njej ustrezno osvobodilno akcijo in pa v skladu s staro strategijo in taktiko usmerjanja na središča mednarodne reakcije strmoglavno treščila v brezno narodnega izdajstva, postala njegov glavni pobudnik in organizator.

To dejstvo je le še krepilo revolucionarno usmerjenost množic, organiziranih v Osvobodilni fronti, njihovo odločnost, da obračunajo s starim, buržoaznim svetom, in se borijo za novi, socialistični svet.

Če ugotavljamo razredno pogojeno tendenco k narodnemu izdajstvu, ki jo je mogoče znanstveno povsem točno preveriti, moramo hkrati ugotoviti tudi to, da je značaj osvobodilnega boja, ki je bil boj za goli obstanek slovenskega naroda kot nacionalne individualnosti, za njegov »biti ali ne biti«, določal obseg odklonov od te prevladujoče tendence. Gre za ljudi, ki jih sicer ni bilo moč prištevati k delovnemu ljudstvu, pri katerih pa je občutek patriotske dolžnosti premagal strah pred progresivnimi družbenimi preobrazbami. Zategadelj so se priključili osvobodilnemu gibanju, čeprav bi bili sicer, v drugačnih zgodovinskih okoliščinah in pa zgolj po logiki svoje razredne biti in zavesti, ohranili večjo razdaljo nasproti gibanjem z izrazito revolucionarno vsebino in cilji. Njihova navzočnost v osvobodilnem gibanju ni bila kajpak v nobenem primeru odločilna, pač pa je bila po svoje značilna za globoko zakoreninjenost, moč in vpliv tako edinstvene politične organizacije, kakršna je bila Osvobodilna fronta.

Toliko o glavnih gibalnih silah in množičnih nosilcih osvobodilnega boja na Slovenskem, ki so Osvobodilni fronti dajali širok vsenarodni značaj.

Če govorimo o ciljih tega boja, katerih uresničevanje je zlasti poudarjalo revolucionarni značaj Osvobodilne fronte, tedaj gre tu za dve vrsti ciljev: za tiste, ki si jih je postavilo slovensko ljudstvo že v bolj ali manj odmaknjeni preteklosti, ki pa so ostali nedoseženi vse v peto desetletje dvajsetega stoletja, in pa za tiste, ki so si jih postavili delavski razred in druge plasti delovnega ljudstva v sodobnem boju proti imperializmu in za socializem.

Poleg ciljev, ki zadevajo odpravo preostalih oblik fevdalne zemljiške lastnine po načelu »zemljo tistemu, ki jo obdeluje«, sodi v prvo vrsto osvobodilnih ciljev predvsem glavni nacionalni cilj Slovencev, ki je bil postavljen že v revolucionarnem letu 1848 in potem ob koncu prve svetovne vojne, v prav tako revolucionarnih letih 1917 in 1918, toda je obakrat ostal zgolj bolj ali manj jasen, vsekakor pa neuresničen program: Zedinjena Slovenija.

Najdaljnovidnejši in najnaprednejši duhovi med Slovenci so že tedaj vedeli ali vsaj slutili, da je ta cilj moč doseči samo z zlomom obstoječega sistema, ki poraja nacionalno neenakopravnost in zatiranje. Revolucionarni zlom tega sistema pa je v konkretnih zgodovinskih okoliščinah moč doseči v povezanosti in skupnem boju slovenskih ljudskih množic s silami napredka v drugih deželah. Na podlagi prve globlje marksistične analize slovenske preteklosti, zlasti pa izkušenj, ki jih je Slovincem vsiljevalo dogajanje v dveletjih 1848/1849 in 1917/1918, kakor tudi na podlagi analize stanja, v katerem je bilo slovensko narodno vprašanje neposredno pred drugo svetovno vojno, je tovariš Edvard Kardelj v svojem Razvoju slovenskega narodnega vprašanja že leta 1939 zapisal: »Četudi nam mora biti osvoboditev in združitev vseh Slovencev smoter, ki ga nikoli ne bomo opustili, moramo naš narodni boj vendarle spraviti v sklad z najplemenitejšimi težnjami človeštva po miru, po napredku, to se pravi z borbo delavskega razreda v notranjem in mednarodnem merilu. Če bi poskušali reševati slovensko vprašanje izolirano in v nasprotju s temi težnjami, bi vrgli slovenski narod v nove nesreče. Največ nepopravljive škode lahko prinese nekemu narodu iluzija, da bo dobil svojo svobodo kot dar za pomoč neki reakcionarni in imperialistični akciji.«¹

S temi besedami je bilo vsekakor jasno izraženo stališče slovenskih komunistov glede slovenskega narodnega vprašanja in glede perspektiv njegove rešitve. Že naprej so odgovarjale na mnogotere poskuse slovenske in jugoslovanske reakcije med drugo svetovno vojno, ki jim je bil namen urejati odnose med jugoslovanskimi narodi in narodnostmi v skladu z interesi domačih in tujih hegemonizmov in imperializmov.

To stališče slovenskih komunistov glede slovenskega vprašanja je sprejela kot svoje tudi Osvobodilna fronta.

Že v tako imenovanih temeljnih točkah iz leta 1941, ki predstavljajo njen prvi programski dokument, so za revolucionarni značaj ciljev, ki si jih je od vsega začetka postavljala in jih uresničevala, zlasti pomembne prve tri točke: prva, ki govori o takojšnji oboroženi osvobodilni akciji, druga, ki govori o osvoboditvi in združitvi vseh Slovencev kot o nacionalnem cilju, in tretja, ki govori o usodni povezanosti narodov Jugoslavije.² Nadaljnji razvoj

¹ Edvard Kardelj, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1957, str. 367.

² Prim. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1960, št. 1, str. 30.

in boj Osvobodilne fronte je konkretiziral nekatere postavke, ki so bile v »temeljnih točkah« navržene v najbolj splošni obliki. Tako je skupni boj narodov in narodnosti Jugoslavije sredi Hitlerjeve »evropske trdnjave«, povezan z bojem vseh progresivnih protifašističnih sil v svetu, postal tista zgodovinsko konkretna oblika skupnega boja naprednih sil na Slovenskem in v drugih deželah, ki je slovenskemu narodu najneposredneje jamčila uresničenje njegovega demokratičnega nacionalnega cilja. Iz te usodne povezanosti je nastala nova, socialistična Jugoslavija, katere moč in trdnost imata svoj glavni vir v demokratičnih, enakopravnih odnosih med njenimi narodi in narodnostmi, v razvijanju tistih oblik mednacionalnega sodelovanja, ki najbolj ustrezajo socialističnim načelom delitve po delu.

Med cilji, katerih uresničevanje daje nekemu ljudskemu gibanju revolucionarni značaj, še več, ki zadevajo bistvo neke revolucionarne akcije, sodijo korenite spremembe v strukturi in socialni vsebini oblasti.

Vodstvo Osvobodilne fronte se je že od kraja odločno usmerilo v to smer, upoštevajoč neogibnost revolucionarnih sprememb v vsej socialnoekonomski strukturi naše družbe in pa v sistemu politične oblasti, če naj bo zmaga nad fašizmom hkrati izhodišče za oblikovanje novih medčloveških odnosov na Slovenskem in v vsej Jugoslaviji. Ta usmerjenost se je dovolj jasno pokazala že v tako pomembnem dokumentu, kakršen je bil članek pokojnega Borisa Kidriča *Revolucionarni razvoj slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja*, ki je maja 1942 izšel v *Delu*.³ Svojo svečano potrditev je dobila ta usmerjenost v tako imenovani dolomitski izjavi osnovnih skupin Osvobodilne fronte iz februarja 1943, ki jo je dva meseca kasneje sprejelo zasedanje aktivistov Osvobodilne fronte na Pugledu pri Kočevju. Po mnenju tovariša Kardelja je bila ta izjava »rezultat dejstva, da so se delovne množice Osvobodilne fronte že opredelile proti obnovi buržoaznega gospodstva po dobljeni narodnoosvobodilni vojni in da se je celoten odnos sil v slovenskem narodu spremenil v korist revolucionarnih sil socializma«.⁴

Proces razbijanja starega državnega stroja kot glavnega reprezentanta politične oblasti se je med osvobodilno vojno na Slovenskem razvijal bodisi kot »dvooblastje« v okupiranih mestih Slovenije, zlasti v Ljubljani, kjer sta borbena samoiniciativa in prostovoljna disciplina slovenskega ljudstva v mnogočem paralizirali okupatorsko in kvislinško oblast, ali pa se je ta proces razvijal kot utemeljevanje novih, ljudskih organov oblasti na osvobojenem ozemlju. V obeh primerih so bili terenski odbori in drugi osnovni ter višji organi Osvobodilne fronte izhodišče nove oblasti, narodnoosvobodilnih odborov, svetov, komisij, poverjeništev itd. Osvobodilna fronta je že med vojno razvijala takšne demokratične oblike boja in dela, v katerih se je razpoloženje širokih množic lahko neposredno pokazalo. Oblike upravljanja javnih poslov na osvobojenem ozemlju so omogočale in tudi terjale široko sodelovanje množic, da niti ne govorimo o tistih veličastnih manifestacijah ljudske samoiniciative, ki so se razodevale v neposrednih oboroženih akcijah slovenskih partizanov proti okupatorju in njegovim pomožnim kvislinškim formacijam.

³ Boris Kidrič, *Zbrano delo*, I. knjiga. Cankarjeva založba, Ljubljana 1958, str. 208.

⁴ Edvard Kardelj, *Problemi naše socialistične graditve*, II. knjiga. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1955, str. 85.

Ta duh samoiniciative, aktivnega sodelovanja in osebne odgovornosti, ki se je oblikoval v letih osvobodilne vojne, je ostal nepogrešljiv tudi v letih po-vojne graditve, v uresničevanju neposredno socialističnih ciljev naše ljudske revolucije in še prav posebej v socialističnem sistemu samoupravljanja, v nje-govem razvijanju in utrjevanju. Prav na to kontinuiteto je opozoril Kardelj, ko je v svojem referatu na III. kongresu Osvobodilne fronte Slovenije 27. aprila 1951 med drugim poudaril: »Brez Osvobodilne fronte in njenega velikan-skega mobilizacijskega dela ne bi mogli doseči velikih rezultatov, ki smo jih v obnovi in borbi za socializem dosegli v povojnih letih. Taka vloga Osvobo-dilne fronte je bila mogoča predvsem zato, ker je s svojimi demokratičnimi oblikami organizacije in dela postala organizem, prek katerega sta razpoloženje ljudskih množic in borba mnenj na splošni liniji socialistične graditve prišla najbolj neposredno do izraza in ki je zaradi tega tudi mogla postati resnična politična osnova naše ljudske oblasti. Ovobodilna fronta je delovne množice v raznih oblikah privajala k direktnemu upravljanju državnih poslov in jim omogočila direktno kontrolo nad organi državne uprave. Zato je bila Osvobo-dilna fronta ves čas močno orožje v boju proti birokratskim tendencam.«⁵

In končno še neko dejstvo, ki prav tako daje Osvobodilni fronti izrazito revolucionarni značaj.

V 19. stoletju so zatirani narodi Evrope in posebej Avstro-Ogrske vse bolj dvigali glavo in v imenu demokratične pravice do samoodločbe terjali enako-pravnost, svobodo in neodvisnost. Nad slovenskim ljudstvom pa so tačas vse bolj uveljavljale svoje materialno in duhovno jerobstvo sile, ki so si predvsem prizadevale, da bi ovekovečile hlapčevski položaj slovenskega naroda in utrdile hlapčevsko miselnost slovenskega kmeta in drugih delovnih ljudi. Hinavstvo, klečeplazenje in druge hlapčevske lastnosti so s pomočjo cerkve in prižnice skušali spremeniti v slovenske narodne kreposti, resnične kreposti pa v sredstva za utrjevanje tuje oblasti. Tako so združene sile slovenske buržoazne reakcije, klerikalne in »liberalne«, maličile moralno podobo slovenskega človeka še ves čas stare Jugoslavije, vse tja v leta osvobodilne vojne.

Osvobodilna fronta je tudi glede tega pomenila korenit preokret. Njen boj je bil hkrati boj za moralni prepored naroda in človeka.

Že v njenem programskem dokumentu, v Temeljnih točkah Osvobodilne fronte, beremo: »Z osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih ljudskih mno-žic preoblikuje Osvobodilna fronta slovenski narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človeške pravice, ustvarjajo nov lik aktivnega slovenstva.«⁶ Dejansko je Osvobodilna fronta pomenila dotlej najvišjo aktivizacijo slovenskih ljudskih množic, zbudila v njih neslutene borbene in ustvarjalne energije in jih postavila v službo njihove, to je ljudskih množic, osvoboditve in napredka. V letih najtežjih preizkušenj je temeljito preobliko-vala moralno podobo slovenskega naroda in uresničila Cankarjevo pričakova-nje iz leta 1918: iz ponižanja in hlapčevstva se je naš narod s svojim bojem dvignil v novo življenje, postal vreden član v družini narodov.

Kot vreden, enakopraven član v družini narodov in narodnosti Jugoslavije je slovenski narod po osvoboditvi pričel graditi temelje socialističnih odnosov med ljudmi. Oblikovanje teh odnosov, polno protislovnosti, ki porajajo tudi

⁵ Prav tam, str. 99.

⁶ Glej opombo 2.

vsake vrste odklone in deformacije v materialni in duhovni sferi družbenega življenja, odklone in deformacije, s katerimi se staro upira novemu; uveljavljanje socialističnega samoupravnega sistema in v njem aktivizacija delovnega človeka, ki ustvarja in upravlja ustvarjeno — vse to je nadaljevanje tistih revolucionarnih preobrazb v biti in moralni zavesti naših ljudi, ki jih je pri nas leta 1941 spočela Osvobodilna fronta, je n e n e h n i b o j za novo, vse bolj humanistično moralno podobo slovenskega naroda in človeka.